

Suphi Nejat Ağırnaslı: Cadı kazanında kaynayan günahlar

Posted on 16/10/2014

Suphi Nejat Ağırnaslı (Paramaz Kızılbaş)

“Kapitalizm, anti-feodal mücadelede ortaya çıkan olasılıkları yıkıma uğratan bir karşı-devrimdi ve bunlar, gerçekleşmiş olsalardı, bizleri, devasa can kayıplarından ve dünya çapında kapitalizmin gelişimine damgasını vuran doğal çevreden muaf tutabilecek olasılıklardı.” [1]

Silvia Federici

Yukarıdaki cümleler sevgili Öznur Karakaş'ın çevirisiyle Otonom Yayıncılık'tan yeni çıkan ve Silvia Federici'nin kaleme aldığı “Caliban ve Cadı” adlı kitapta geçiyor. Federici, Avrupa'daki cadı avlarına giden süreci takip eder ve kadının düşürülmesi üzerinden kapitalizmin Avrupa'daki ortaya çıkışını irdeler. Tesadüf o ki, Federici'nin sık sık atıfta bulunduğu, Maria Mies'in “Ataerki ve Birikim: Uluslararası İşbölümünde Kadınlar” adlı kitabı da hemen hemen aynı dönemde dipnot yayınevinden çıktı. Federici'nin yaptığı

çalışma, ne basit bir 'toplumsal cinsiyet' tartışmasıdır ne de dar bir 'kapitalizm' okumasıdır. Aslında metnin altında tarihi ve toplumsal ilişkileri çözümlenmeye dönük bir yöntem söz yatar. Althusser sonrası açılan kuramsal zemin ve otonomist Marksizm'den beslenen bir bakış açısının hakim olduğunu görüyoruz.

Federici, kapitalizmin oluşumunu doğrusal bir gelişim olarak değil, farklı toplumsal ilişkilerin ve mücadelelerin etkilerinin rastlaşması ve kapitalizmin oluşumunda bir işlevsellik kazanması şeklinde okuyor. Burada önemli olan nokta tüm bu süreç ve rastlaşmaların kapitalizmi baştan kurmaya baş koymamış olmaları, yani kapitalizmin ilişkilerin/etkilerin ve mücadelelerin karmaşık bir karşılaşması (rastlaşması) sonucunda ortaya çıkmasıdır. Federici, kapitalizmin oluşumunu iktidar ilişkileri ve öznellikler üzerinden okur ve buradan bakıldığında, (özellikle de kadın-erkek ilişkileri bağlamında) kapitalizmin oluşumuna zemin hazırlayan süreçlerin başka toplumsallık biçimlerini yok ederek ve yenilerini kurarak inşa edildiğini gösterir; yani kapitalizmin, insanlığın bin yıllardır süren dünya çapındaki bir iç-savaşının sonucunda ortaya çıktığı söylenebilir. Bu bağlamda özellikle de istihdam olamayan, geçimini sağlamak zorlanan nüfusların nasıl açığa çıktığına bakar; kısacası proletaryanın izlerini sürer.

Bu bakış açısından hareketle ekonomi/politika gibi kategorik ayrımların kapitalizmin gelişimini okumak bağlamında açıklayıcı olmadığı, iktidar ilişkileri ve öznellikler üzerinden yapılabilecek bir okumanın daha açıklayıcı olduğunu söyleyebiliriz. Federici, sadece kadına bakmakla yetinmez sömürgeciliğe de bakar ve kapitalizmi bu iki halkadan çözümler. Burada uzun uzadıya Federici'nin eserini eleştirmemize mahal yok, çok ciddi bir eser ve çok düşündürücü bir metin. Özellikle Türkiye'de protestoculuğun ve gününbirlik solculuğun ötesinde hala 'kurtuluş' veya komünizm ideasının/komünist hipotezin bir gerçeklik kazanması gibi derdi olanlar açısından belki de gecemizi gündüzümüze katıp tartışmamız gereken bir kitap ki, onun benzerleri ve içinden çıkıp fırladığı, vakıf oluşumu iddia etmekten imtina ettiğim düşünsel/kuramsal arka planı saymıyorum bile.

Peki, bu metin 2012'de Türkiye'de yaşayan bir insana ilginç bir tarih anlatısı veya farklı bir bakış açısı sunmanın ötesinde neler düşündürtebilir ? Federici'nin kitabı bir kaç dostumla yaptığımız sohbetlerle birleşince aslında geniş sol kamuoyu açısından ilginç olabilecek bazı düşünce akışlarına yol açtı. Öncelikle bu düşünce akışına dair bir girizgah yapıp sonradan Federici'nin tartışmasını bina ettiği kuramsal zeminin önemine değinmeye çalışacağım.

Sabiha Gökçen ve Uçan Süpürgesi

Seden Gürel 2004 yılında "Bir Kadın Şarkı Söylüyor" adlı albümünde "Sebebim Aşk" adlı bir parça seslendirir. Şarkının sözleri Sibel Alaş'a aittir ve genellikle "dön gel affettim" kısmıyla bilinir. İşin ironisi bu şarkının ezgisi 1909 Adana Katliamı'na dair bir Ermeni ağıtından çalınmıştır. Mallarına, mülklerine ve haysiyetlerine el koymak yetmezdi tabi! Sadece bu şarkı üzerinden şiddetin anlamları nasıl yapı-sökümüne uğrattığı ve yeniden kurduğunu, TC'nin ve özelde kapitalist müzik piyasasının şekillenışı üzerinden görmek mümkün. Ancak, meselemiz ağıt olunca hemen acılara ve oradan da mağduriyete zıplayabiliyoruz. İşte Federici, bize bu ağıdın dönüşümüyle mağduriyetin aynı şey olmadığını düşündürtüyor. Bunun için kısaca ağıdın ortaya çıktığı bağlama bir bakalım:

Giderek sertleşen İttihat ve Terakki Cemiyeti rejimine karşı hoşnutsuzluğun ve güç merkezleri arasındaki çatışmanın sonucunda ortaya çıkan 31 Mart olaylarını izleyen Adana Katliamı aslında devrimci dönüşümlerin hangi imkanları açtığı ve hangilerini kapattığını anlamak bakımından düşündürücüdür. Sertleşen İTC'ye karşı hoşnutsuz kitleler şeriat talebiyle harekete geçiyor ve bu esnada Adana'da Ermeniler katlediliyor. Peki neden?

Aslında bugün Ermeni Soykırımı'nın güncellik kazanması çok benzer bir manzaranın ürünüydü. 28 Şubat'ın, depremin ve ekonomik krizin hoşnutsuzlaştırdığı kitleler AKP üzerinden geleneksel iktidar bloku ile gerilim halindeler ve bu hesaplaşma esnasında ülke karşıyordu.

Fransa’da Ermeni Soykırımı’nın inkarını yasaklayan yasayla ve daha da öncesinde Hrant Dink cinayetiyle birlikte Ermenilerin tarihsel akıbetine dair tartışmalar yeniden alevlendi. Önder Babat’ın vurulması, Umut kitapevinin bombalanması, 2006 Amed Serhıldanı, Rahip Santoro, Malatya cinayeti ve Hrant Dink cinayeti gibi vakalar tam da Türkiye’de rejimin el değiştirdiği, adeta 28 Şubat’tan geçmiş Sünni menşeli bir pasif devrimin yaşandığı bir döneme denk geldi. Aynı dönemlerde Boğaziçi Üniversitesi’nde (muhtemelen AB’ye dönük bir dış politika hamlesi olarak) Ermeni Konferansı düzenlenmek istenmiş, ancak Kemal Kerinçsiz ve ekibi sayesinde Bilgi Üniversitesi’ne taşınmak durumunda kalınmıştı. AB dönemi tam da azınlık ve farklılık söyleminin solda ağırlık kazandığı, ‘liberal’ denilebilecek bir sol onunla ister istemez kopuşması pek mümkün olmayan devrimci/sol çevreler vardı. Üstelik devrimci çevreler bu tartışmanın aslında ASALA’nın eylemleriyle başladığı bile dile getirmedi.

Ama Hrant Dink’in katledilmesinden kısa bir süre önce Sabiha Gökçen’in bir Ermeni kızı olabileceği üzerine kafa yorduğu biliniyor, bundan dolayı tehdit edildiği de ortada. Rakel Dink ise “bir bebekten katil yaratan karanlığı sorgulamak”tan bahsediyordu. Bu iki yaklaşım bugünden bakıldığında ne basit bir “tarih araştırması” ne de “insancıl” olmak gibi naif kelimelere hapsedilemez.

Aslında bu iki yaklaşım da iki özneliliğin aynı sistematik süreç içerisinde ortaya çıktığına, yani meselelerin münferit değil yapısal olduğuna işaret ediyor. Ogün Samast ve Sabiha Gökçen: Biri 1400’lerde zorla Müslümanlaştırılan ve sonrasında defalarca ‘dönme’ vakaları yaşayan Trebizond’dan geliyor diğeri ise “Ata’nın” manevi kızıdır. Biri, TC’nin kurucu mitleri sarsılırken ve ülke neoliberal bir dönüşüm geçirirken periferideki bir işsizler kentinin erkek-egemen milliyetçilikte anlam bulan genciydi, diğeri Dersim’i bombalayarak erkek egemenliğin ve Türk’ün inşasının asli unsuru olan TC ordusunun safına katılan bir kadındı. Peki, tüm bu tartışmaların içerisinde sol ne diyebildi? Ermeni Soykırımı’nı ve Dersim katliamının yaşanmış olduğunu söylemenin, olup bitenlerin ne denli korkunç olduğunun altını çizmenin, “halkların kardeşliğinden” dem vurmanın dışında ne düşünebildik ki?

Federici, işte bu noktada insanı çok derin bir düşünceye sevk ediyor. Peki, gerçekten bu topraklarda 1800'lerin ortalarından günümüze kadar yaşanan bu kanlı olayların yapılması yerindeydiyse, katledilenler gerçekten ortadan kaldırmayı "hak edecek" bir şeyler yaptılarsa ne olacak? Belki o zaman sahiplenilmesi gereken şey "mağduriyetleri" değil onların katledilmesine zemin hazırlayan hareketlerdir. Belki bizzat bu katliamlar sadece yok edilen nüfus kesimlerini değil bizzat ülkenin şekillenişindeki alternatif siyasi yaklaşımların, başka bir toplumun oluşma olasılığının önünü kapattı. Belki gerçekten imha edilen bu kesimler "mağdur" değil bizzat aktör, bizzat aktif halleriyle imhayı "çağırarak" bir şeyler yapmış olabilir. Dolayısıyla, Federici, soykırımı uğrayanları/katledilenleri fail olmakla suçlayan milliyetçileri ciddi alın diyor. Zira, paradoksal bir biçimde soykırımı uğrayan veya katledilen kesimlerin mağdur olduğunu söylemek ve onları ancak bu pozisyondan savunmak aslında iktidarın işleyişini okumak anlamında manidardır. Milliyetçiler/faşistler bu kesimleri birer fail olarak görerek aslında solculardan/liberallerden çok daha ileri bir pozisyon savunmuş oluyor. Belki de, bu azınlıkların suçsuzluklarını savunmak değil "suç"larına ortak olmak gerek.

Sabiha Gökçen olayı bize Dersim ile Ermeni Soykırımı arasında bir bağlantıyı düşündürüyor. Türkiyeli Komünistler tarihlerini genellikle ya Şeyh Bedreddin'e ya da daha yakın çağlarda belki Osmanlı Sosyalist Fırkası'na ama asıl olarak da TKP'nin kuruluşuna dayandırır. Balkanları ve Arap ülkelerini bir yana bırakacak olursak en azından Selanik dahil olmak üzere Anadolu ve Trakya'da modern ideolojilerin liman kentleri vasıtasıyla yayıldığını, burada da dünya ile bağlantıyı kuran asli unsurların gayri-Müslim tüccarların ama belki liberter fikirler açısından onlardan çok daha önemli bir yerde duran gayri-Müslim zanaatkarların olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bunların arasında modern fikirler (anarşizm, narodniklik, sosyalizm, farklı milliyetçilik veya özerklik yorumları) o kadar da ender değildi ve bakıldığında Anadolu'nun dört bir yanına yayılmış gayri-Müslimler çok farklı bir toplumsal dönüşümün faili olabilirdi. 1908 bu potansiyelin zincirlerinden boşandığı ve yok edilmeye çalışıldığı tarih olarak görülebilir.

Nitekim, TKP'den çok daha devrimci hareketler 1800'lerin sonunda Ermeniler/Rumlar sayesinde hem Anadolu'da hem de bizzat örgütsel formlara bürünmüş bir biçimde İstanbul'da söz konusuydu. Buradan bakıldığında Ermeniler ile İttihat ve Terakki Cemiyeti arasında paradoksal bir durum var. Modernitenin fikirlerini yaşama geçirme konusunda bağrında çok daha farklı eğilimler taşıyan bir nüfus grubu bir modernleşme projesi uğruna katlediliyor. Modern tarihin ilk soykırımı, Anadolu'nun büyük kapatılması başlıyor.

Dolayısıyla, Ermeni Soykırımı'nın basit bir etnik temizlik veya ulus devlet inşa girişimi olduğu söylenemez. Federici, Ermeni Soykırımı ve sonraki tehcir/katliam olayları mevcut siyasi ajandaya yönelik alternatiflerin imhası olarak okunabileceğini gösteriyor. Dolayısıyla bunlar birer 'etnik temizlik' değil bizzat siyasalın inşasını bakımından işlevseldi. Buradan baktığımızda aslında Ermeni Soykırımı, Ermenilerden çok Türk'ün geleceğinin ve bugünümüzün inşasıydı; bu olaylar Anadolu'nun liberter eğilimli ideolojilerden yoksun kılınması olarak okunabilir. Belki de sahiplenilmesi gereken şey Ermenilerin mağduriyeti değil, farklı ideolojik eğilimlerle günümüz Türkiye'nin inşasına kafa tutma ihtimalleridir.

Dersim meselesi de yine aynı çerçevede ele alınabilir. Ermenilerden farklı olarak burada modern ideolojilerin yayılma potansiyelinden çok Aleviliğin beraberinde getirdiği modern olmayan iktidar ilişkilerinin modern iktidar tarafından tanımlanabilir bir şey olarak şiddet vasıtasıyla yeniden düzenlenmesi ve komünalist eğilimlerin/pratiklerin imhasıdır.

Sonuncusu, Kürt Özgürlük Hareketi'nin de belirttiği üzere Kürt halkına dönük katliamların tümü için geçerlidir.

Peki, birer moment olarak Sabiha Gökçen ile Ogün Samast'ın birlikte okunması üzerinden girdiğimiz bu tarih tartışması bugün açısından neden önemlidir?

Bugün daha solcu jargona sahip olanların "ezilenler" daha liberal olanların "ötekiler" olarak adlandırmayı tercih ettiği toplumsal kesimlerin bu şekilde anılması manidardır. Bu iki sıfat aslında en büyük şiddeti bir hafızasız kılma hamlesine katkıda bulunarak uyguluyor. Ezilmek ve öteki olmak bu sıfatlara haiz olanın marifetine bağlı değildir. Siyasal alanın inşası bu

bakımdan başarılı olmuştur, faili onu mazlum kılan tarihsel fiilinden soyutlayarak sahiplenilebilir kılıyor. Ancak bu konuda çok ilginç bir biçimde ulusalcılar/milliyetçiler solculardan daha tutarlıdır. Çünkü onlar en azından bu kesimlere bir şey yapmış olduklarını ve bunun tarihsel vebalini çektiklerini söylüyor. Ezenler/faşistler bu kesimlerin toplumu tehdit ettiğini iddia ederken solcular bu kesimlerin şiddetle kurulmuş bir toplumun devamlılığına zarar vermeyeceğini iddia ediyor. Yani sol toplumu karşısına almıyor, aksine sahipleniyor. İşte burada bir paradoks var.

Şimdilerden bakıldığında belki de Federici'nin düşündürttükleri bambaşka bir bağlamda anlamlı olabilir. İlkın, KCK kapsamında aslında Türkiye'de şu anda Kürtlüğün etnik bir tanım mı yoksa politik bir vizyonu imleyen bir şey mi olduğu tartışılıyor. Aslında devlet ile PKK'nin belki de en çok 'Kürt' olmanın anlamı üzerine fiilen bir müzakere yürütüyor. Bu bağlamda "sosyalistler"ın içinde bulunduğu Halkların Demokratik Kongresi'nin sorgulamaksızın "halkların kardeşliği" ve "barış" şiarını kabul etmesi aslında solun siyasal yenilgisinin düşünsel kıtlığa ne denli yol açmış olduğunu göstermekten başka bir şeye yaramıyor; belki bize moral oluyordur, o kadar. Ama "halkları" birbirinden ayıran düzlemin tarihsel açıdan nasıl yeniden bir "fark" olarak tanımlandığını sorgulamadan ant-sistemik bir harekete yeltenmek mümkün gözüküyor.

Türkiye toplumunu bir arada tutan unsurlar ve bunların krizleri çözümlenmeden olsa olsa bu toplum savunulabilir ki, onu bir araya getiren ana unsurlara burada dokunulmaz. Oysa ki, bugün için bu toplumu bir arada tutan unsurlar sorgulanmaksızın ve krizleri deşilmeksizin hiç kimsenin sistem karşıtı olduğunu iddia etmeye hakkı yok. Belki de "eski" reformist/devrimci ayrımını tazelemek gerek!

Bir örnek vermek gerekirse: Türkiye'de özellikle kadın cinayetleriyle daha vahim bir hal alan toplumsal cinsiyet ekseninde beliren çatışma(lar) Türkiye'de toplumun örgütlenmesinin krizi açısından tekil bir yan-konu değil semptomatikmiş gibi görünüyor. Muhtemelen şiddete maruz kalan kadınlar, o kadar "masum" da değildir; fiilen erkek egemenliği sarsan bir noktada hareket ediyor olabilirler. Bunun üzerine kafa yormakta fayda var, zira belki buradaki özneliği çözümlersek bir ihtimal Türkiye'de hanelerin içinde/sokakta şu anda bir

iç-savaşın/katliamın cereyan ettiğini ve belki de bu iç-savaşın “devrimci,” yani bir bütün olarak toplumsal ve daha da ötesi bizzat yazılı hukukun iddiasıyla somutluğu arasındaki gerilimi (Negri buna “bir ikiye bölünüyor,” der) çözebilecek dinamikler barındırabileceğini düşünebiliriz. Bu açıdan bakıldığında Şefkat-Der’in Ayşe Tükürükçü’yü milletvekili adayı olarak gösterirken Baskın Oran’ın, Doğan Erbaş’ın, Füsun Bandır’ın ve Sungur Savran’ın aynı bölgeden aday olması Türkiye’de siyasal alanın şekillenişini irdelemek bakımından oldukça ilginç, aynı derneğin kadın cinayetlerine karşı kadınların kendilerini savunması ve hatta gerekirse silahlanması gerektiğini savunurken feminist çevrelerin protestoculuğun ötesinde bir yere işaret etmemeleri yine paradoksal bir durumdur.

Ernesto Laclau Popülist Akıl Üzerine adlı eserinde lümpen proletarya tartışması üzerinden siyasal aktörlerin kendi alanlarına nüfuz etmeye çalışanlara karşı bu alanı nasıl koruduklarını gösterir. Ayşe Tükürükçü adeta bu tartışmayı hatırlatır! Elbette, Hegemonya ve Sosyalist Strateji’nin giriş kısımlarındaki sorunlar hala bakidir! Farklı toplumu deneyimleyiş biçimleri arasındaki boşluk nasıl köprülenebilir? Ayşe Tükürükçü’nün anlamı ne olabilir ve topluma nasıl bir müdahale alanı açabilirdi? Ama yine de bugün bir daha reformist/devrimci ayrımının çağrışımlarını yeni bir ayrım koymak için tazelemek gerek!

Buralardan bakıldığında, bu toplumun siyasal bir kurgu olarak bir arada tutulması, “ulusal bir pazar” inşa etmenin bilinçli gayesi veya “azınlıkları mülksüzleştirmek” gibi basit bir çerçeveden alınamayacak denli dinamiktir, hatta işin içine erkek-egemenliği de katarsak meselenin ancak özne/iktidar sorunsalı bağlamında ele alınabileceğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Federici, bize olanakların açılıp olanakların kapandığını, toplumun sürekli baş edemeyeceği sorunları öteleyerek ve yer/işlev değiştirerek kotarmaya yeltendiğini gösteriyor. Yüzeyle görünen çelişkileri ve öznellikleri çözümlerse, toplumun semptomlarını okursak onun krizlerini de görebiliriz belki.

Eskiden Türkiye’de devrim yapmaya kalkan herkes varmak istediği toplumsal düzeni

sorgulamaksızın (o zaman buna gerek yoktu, modeller ayakta) Türkiye'nin sosyo-ekonomik tahlilini yapardı ve devrim stratejisini belirlerdi. O kadar ki, Türkiye'deki farklı devrimci örgütlerin savunmalarında eskiden Türkiye ekonomisine dair istatistiki veriler bile bulabiliyordunuz. Saflaşmaların birçok sebebi olsa da devrim stratejisi tartışmaları önemsiz denemeyecek bir yerde duruyordu.

Ne var ki, zaman geçti, konular çetrefilleşti ve eskiden "komünist" olanlar, devrim ile reform arasında ayırım koyanlar hep birlikte "sosyalist hareket" oluverdiler. Devrim stratejisi tartışmaları tıpkı komünizm kavramı gibi buharlaşıp gitti. İşte belki bugün yeni eksenler belirleme, komünizm fikrini yeniden tartışma ve onun olanaklarını içinde yaşadığımız dünya ve &maalesef- ülkenin olasılıklarında arama vakti gelmiştir. Bu noktada çoğul iktidar ilişkilerinin girift telaffuzunu [artikülasyon] anlamak ve bunu Türkiye'deki gündelik kapitalist işleyiş ile birlikte okumak açısından Federici bize anahtar bir kavramı hatırlatıyor ki, bu kavram kapitalizm ve iktidar/öznellik ilişkisine dair çok verimli bir tartışmanın kapısını aralıyor; belki Negri'nin deyişiyle "Çıkışı" (devrim kavramı, içerimleri bakımından böylesine bir kopuşu vurgulayacak kadar kuvvetli bir kavram olup olmadığından emin değilim) yeniden düşünmenin, içinde yaşadığımız gerçekliğe müdahale olasılıklarını aralamak açısından merkezi bir kavram olabilir: "İlk(sel) Birikim".

Çok basitleştirilmiş bir biçimde ifade etmek gerekirse, Marks'ın Kapital'in 1. Cildinin sonlarında ele aldığı bu kavram, kapitalizmin ortaya çıkabilmesi açısından iki şeyin farz olması gerektiğini öne sürer: Birilerinin elinde sermaye olarak kullanılabilecek bir şeyler birikmiş olacak, bir de emeğinden başka bir şeyi olmayan birileri olacak. Sonuncusunun ortaya çıkması daha çok üreticilerin üretim araçlarından ayrılması üzerinden okunur. Bu da en geniş anlamıyla bir şiddet eylemidir. Marks'a göre klasik politik iktisatçıların zenginliğin kaynağı olarak "sözde" ilk birikime işaret edip sermayenin oluşumunu müteşebbisin çalışkanlığına ve ötekilerin tembelliğine bağlamasını eleştirir; bu anlatının klasik politik iktisattaki rolünün teolojideki ilk günah anlatısına benzediğini belirtir. İşte tam da burada bir öznellik tartışmasına giriyormuş gibi görünmektedir, belki "ilk birikim" etrafında dönen

tartışması bize bambaşka ufuklar açacaktır. Kavram, doğrudan Marks'ın metinlerinin özne/iktidar sorunsalı çerçevesinde yeniden okunmasına kapı aralıyor; bir zamanlar Althusser ve Balibar açısından “üretim tarzı” kavramının teşkil ettiği çıkış noktasını derinleştiren bir izlek şimdi Federici'nin de parçası olduğu tartışmayla adeta eşeleniyor.

İlk Günah: Okyanus Ötesi'nden Gelen Tefsir

Althusser'in açtığı kapıdan yürüyen, Marks'ın metinlerini, “post-” ön ekiyle isimlendirilen kuramsal tartışmalarla birlikte okumaya çalışan bir eğilim İngilizce yayın yapan The Commoner(İştirakçi/Avam) ve özellikle de Rethinking Marxism (Marksizm'i Yeniden Düşünmek) adlı akademik dergide giderek daha tok ve derli toplu bir hal alıyor. Ne yazık ki, New Left Review veya Monthly Review gibi bu derginin henüz bir Türkiye seçkisi yok. Bu derginin sayfalarında bir süredir iki tartışma çok merkezi bir rol oynuyor: Marks'ın ilk(sel) birikim kavramı ve komün(izm)/ortaklıklar. Aslında, ilk(sel) birikim kavramının iktidar/özne sorunsalı dahilinde ele alınması, Negri'nin kimi metinlerinde ama özellikle de Jason Read'in maalesef henüz Türkçeye kazandırılmamış olan (gerçekten çok yazık!) The Micro-politics of Capital & Sermayenin Mikro-politikası adlı kitabında söz konusudur.[2] Read, bu eserinde Marks'ın iki metnini (“Kapitalizm Öncesi Ekonomik Formasyonlar” ve “Sözde İlk Birikim”) ele alır ve tabi kılma/özneleştirme tarzlarıyla kapitalist üretim tarzı arasında bir bağlantı kurmaya yeltenir. Marx'ı Foucault ile okur. Bu da kapitalizme dair politik bir okuma yapmaya oldukça elverişli bir çerçeve sunuyor gibidir. Ancak, Read, kapitalizmi özne/iktidar ilişkisi üzerinden çözümlerken derin bir devlet tartışmasına pek girmez. İşte tam da bu noktada Gavin Walker'ın “İlksel Birikim ve Farkın Şekillenışı: Marx ve Schmitt'e Dair” adlı makalesi oldukça ilginç bir yerde duruyor; yazar derdini şu şekilde özetlemiştir:[3]

“Marx'ın ‘sözde ilksel birikim’ olarak adlandırdığı şey çağdaş kuramsal yazında sıkça ele alındı ama birçok kez bütünsel olduğu farz edilen topluluğun basit bir biçimde ve tek taraflı bir süreçle yıkıma uğratılması olarak okundu. Daha geniş bir biçimde bakıldığında bu

mantıksız ve akıldışı başlangıç momentinin, kapitalizmin varsayımlarının tarihsel gelişiminin kökeninin, iktidarın genel bir sorunudur, mükemmel bir daire, dışı yokmuş gibi görünen ama yine de dışında bir şeye gereksinim duyan kapalı bir devrenin nasıl yaratılabileceği ve sürdürülebileceği sorunudur. Schmitt'in ulus-devletlerin modern düzeninin şekillenişine, bölgelerin kapatılmasına, sınırlarının muhafaza edilmesine ve bizzat bu düzenin devamlılığını sağlayan fiillere dair tartışması etkili bir biçimde Marks'ın tartışmasıyla çaprazlama bir biçimde okunabilir. İlksel birikim momenti, farkı yıkıma uğratan veya yok eden bir kuvvet olmaktan ziyade bir yaratma şiddetidir: Emek gücünün sahibinin; ve kapitalizmin tam olarak konuşlanmasına zemin sağlayacak bir fark sisteminin yaratılmasıdır."

Gavin Walker üzerinden bakıldığında karmaşık bir ulus devlet ve kapitalizm inşa sürecinin birbiriyle okunmasını olanaklı kılan kuramsal bir zemin hazırlanmış oluyor. Dolayısıyla Türkiye'de solun "işçiler, emekçiler, ezilenler" diye yan yana sıraladığı farklı öznellikler arasındaki sistemik bağı kurmanın ve dolayısıyla bu toplumu bir arada tutan ve dağıtabilecek potansiyelleri/eğilimleri tartışabilmemize olanak tanıyan bir alan açılmış oluyor. Kısacası Türkiye'de işinde gücünde olan milyonlarca çalışanla, değişen emek biçimleri ve en uç 'ezilme' biçimleri arasında içkin bir bağ kurmamızı ve bu toplumun çatlaklarını görmemiz anlamında kilit bir kavram olarak 'ilksel birikim' meselesine bakmamız gerek. Üstelik, hemen hemen tüm bu tartışmalar ilksel birikimin tarihte olmuş bitmiş bir olay olmadığına dikkat çekiyor. Jason Read ise bunun şiddeti içerdiğini ancak kapitalizmin gelişimi içerisinde bizzat şiddetin anlamını değiştirdiğini bir kere daha vurguluyor. Buradan bakıldığında kapitalist gündelik hayatın bir iç savaş şeklinde örgütlendiğini ve bunun da devleti gereksiz kılmanın tam aksine Hobbes'u hatırlatırcasına bir egemeni çağırdığını düşünebiliriz. Ama buradaki garabet tam da kapitalizmin paradoksudur. Hem gündelik bir iç savaşı örgütleyip hem de devlete muhayyel bir şiddet tekeli atfetmek aslında sürekli bu sisteme karşı ortaya çıkan olanakların imhasını içeriyor. Bu konu üzerine kafa yorulmaya değerdir!

Eğer modern ulus-devlet hem binyıllar süren bir iç savaşın hem de sömürgeciliğin ürünüydüyse her daim aslında hukukun evrenselleşmesi bir imkansızlığı içeriyordu. Bugün ulus-devletlerin yazılı hukukuyla fiili devlet işleyişi paradoksal bir noktada duruyorsa bu tam da 'fark'ın aslında idare edilmesinin sınırlarına işaret ediyor. Devlet, iç savaşta taraf olarak konumlanmış oluyor. Hukuk asla evrensel bir vatandaş nosyonuna bina olamıyor. Dolayısıyla, devletin sürekli taraf olduğu ve toplumsalın bir çok cephesinde örgütlenmiş bir iç-savaş hali mevcut ki, bu iç-savaş bizzat benliklerde şizofreniye bile yol açabiliyor. Jason Read, kapitalizmin sürekli şiddetin anlamını değiştirdiğinin altını çiziyor ki, Türkiye'deki gündelik faşizm ile bu toplumu kuran şiddet arasındaki bağ, içinde yaşadığımız "kötlüğün sıradanlığı" belki de modern siyaset alanının temsil edemediği çatışmalar için bir başka müzakere düzlemi açıyor. Buradan bakıldığında maduniyet/hegemonya tartışmaları çok önemli ve kilit bir rol oynayabilir.

Militan Bir Keşif Praksisi

Uzun bir "ilk(sel) birikim" tartışmasına girişmek anlamlı olmayabilir, en azından bu metinde. Ancak, içinde yaşadığımız gerçekliğin çözümlenmesi, somut durumun soyut tahlili açısından bu kavram merkezi bir yerde duruyor gibidir.

Farklı üretim tarzlarının nasıl birlikte telaffuz olduğuna dair 60'lar ve 70'lerdeki tartışmanın bir kanadı post-kolonyal yazına evrilmiş gibi görünüyor. Bu açıdan bakıldığında hem Walker'da hem de Read'de bulamadığımız hegemonya ve maduniyet tartışmasını Dipesh Chakrabarty, Partha Chatterjee (Provincializing Europe) ve Gayatri Chakravorty Spivak'ta bulabiliriz.

İşte bu tartışmalara bakarsak Türkiye'de topluma içkin çoğul unsurları ve semptomatik krizleri görebiliriz. O zaman belki "ezilenler" dediğimiz kesimlerin farklı derecede sisteme karşı konumlandırılmasını ve daha da önemlisi çoğul devrimci özneleri belki tartışabiliriz.

Hegemonya kavramına eleştirel bir yaklaşım bize belki de hem “modern prens”e giden bir yolu gösterebilir hem de Mao’nun “başat çelişki, tali çelişki” düşüncesini (içkin krizlerin semptomatik bir okumasını) yeniden gözden geçirtebilecek bir yerde durabilir.

Geriye komünizm ideasını tam da siyasalın bu paradokslarının içinden çıkan bir çözüm olarak düşünmek, komünist hipoteze yeniden can vermek kalıyor. Burada çözümlemenin kendisine girmeksizin komünizme ve kurtuluşa yeniden can vermek için hangi düşünsel zeminde yürüyebileceğimizi, bir tutarlılık inşa edebileceğimize işaret etmekle yetinelim; bu militan bir araştırma yaklaşımı önerisidir. “Modern prensin” kronolojik bir programı olur. Ancak, belki de bugün “modern prensi” değil tevazuyu irade koymanın ilk şartı haline getiren bir peygamber alegorisini proletaryayı bir pozisyon olarak inşa etmenin alegorisi olarak kullanmalıyız. Bu, modern prenste olduğu gibi bir programa değil militan bir araştırma yaklaşımına sahip olan, komünist hipotezi metafizik bir varoluş zemini olarak algılayan bir varoluştur. Alt-etmenin, yenme ve yenilmenin düstur olduğu bir yerde O bu oyunları çözecek ama tevazuyu dayatacak, emeğin kolektif zanaat halindeki duruşu budur! Tevazunun peygamberi Hikmet Kıvılcımlı’nın kullandığı kelimeyi bambaşka bir bağlamda anlamlandırmak gerekirse bir “keşif kolu” olacaktır, Althusser de zaten Marks’ın “üretim tarzı” kavramıyla yeni bir kıta keşfettiğini iddia etmişti. Negri ve Hardt “Ortak Zenginlik” adlı eserlerinde kurtuluşa dair exodus, yani “çıkış” kavramını kullanır. Tevrat’ta geçen bu kavram Hz. Musa’nın Tanrı Firavun’u ikna ve cezalarla dize getiremedikten sonra Kızıldenizi yarıp Vaadedilmiş Topraklara göç etmesiyle ilgilidir. Teolojideki bu alegori üzerine düşünmek gerek. Siyasal alanın eleştirisini bir prens değil bir peygamber yapabilir! Prens imanı alt etmekten ibarettir ve iktidara secde eder, peygamber yüce bir soyutlama olarak canlı emekten vahiy bekler, ondan iktidar değil güç alır! Keşif kolu, öznelliklerde ve gündelikte içkin olanda semptomatik krizler ve kurtuluşun hakikatini arar. Bu sırra erenlerin, yani müşterek olana iştirak edenlerin de cemali değil ceme kattıkları can önemli olur. Yani, keşif kolu olmak, kolektif ve çoğul bir çaba gerektirir ki, bu bizi doğrudan “irade” kavramına dair ciddi bir tartışmaya sürükler.

Bu konuda (maalesef İngilizce) yayınlanmış kaynaklar:

Üngör, Uğur Ümit, and Mehmet Polatel. *Confiscation and Desctruction - The Young Turk Seizure of Armenian Property*. New York: Continuum International Publishing Group, 2011.

Ayelazuno, Jasper. "Continuous primitive accumulation in Ghana: the real-life stories of dispossessed peasants in three mining communities." *Review of African Political Economy* 38, no. 130 (Aralık 2011): 537-550.

Balibar, Etienne. *Masses, Classes, Ideas - Studies on Politics and Philosophy Before and After Marx*. New York; London: Routledge, 1994.

Brass, Tom. "Primitive Accumulation, Capitalist Development and Socialist Transition: Still Waiting for Godot?" *Journal of Contemporary Asia* 41, no. 1 (Şubat 2011): 1-24.

Brown, Tony C. "The Time of Globalization: Rethinking Primitive Accumulation." *Rethinking Marxism* 21, no. 4 (Ekim 2009).

Chakrabarty, Dipesh. *Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference*. Princeton; Oxfordshire: Princeton University Press, 2000.

Rethinking Working-Class History: Bengal 1890-1940. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2000.

Charusheela, S. "Response: History, Historiography, and Communal Subjectivity." *Rethinking Marxism* 23, no. 3 (Temmuz 2011).

Das, Veena, Arthur Kleinman, Mamphela Ramphele, and Pamela Reynolds, . *Violence and Subjectivity*. London; Berkeley; Los Angeles: Univesity of California Press, 2000.

De Angelis, Massimo. "Marx and primitive accumulation: The continuous character of capital's "enclosures"." *The Commoner*, no. 2 (Eylül 2001).

The Beginning of History - Value Struggles and Global Capital. Londra: Pluto Press, 2007.

Farid, Hilmar. "Indonesia's original sin: mass killings and capitalist expansion, 1965&66." *Inter-Asia Cultural Studies* 6, no. 1 (2005).

Federici, Silvia. "The Debt crisis, Africa and the new enclosures." *The Commoner*, no. 2 (Eylül 2001).

"The Great Caliban The Struggle Against the Rebel Body." *The Commoner*, no. 3 (Ocak 2002).

“Witch-Hunting, Globalization, and Feminist Solidarity in Africa Today.” *The Commoner*, 2008.

Hindess, Barry, and Paul Q. Hirst. *Pre-capitalist modes of production*. London: Routledge & Kenan Paul, 1977.

Illouz, Eva. *Consuming the Romantic Utopia: Love and the Cultural Contradictions of Capitalism*. Berkeley; Los Angeles; London: University of California Press, 1997.

Saving the modern Soul: Therapy, emotions and the culture of self-help. Berkeley; Los Angeles; London: University of California Press, 2008.

Kelly, Alice B. “Conservation practice as primitive accumulation.” *Journal of Peasant Studies* 38, no. 4 (Ekim 2011): 683-701.

LeBaron, Genevieve. “The political economy of the household: Neoliberal restructuring, enclosures, and daily life.” *Review of International Political Economy* 17, no. 5 (Aralık 2010): 889-912.

Loveman, Mara. “The Modern State and the Primitive Accumulation of Symbolic Power.” *ASJ* 110, no. 6 (Mayıs 2005): 1651-83.

Mezzadra, Sandro. “The Topicality of Prehistory: A New Reading of Marx’s Analysis of “So-called Primitive Accumulation”.” *Rethinking Marxism* 23, no. 3 (Temmuz 2011).

Moore, David. “Bloody African ‘Development’.” *New Political Economy* 16, no. 1 (Şubat 2011).

Morton, Adam David. “Reflections on Uneven Development : Mexican Revolution, Primitive Accumulation, Passive Revolution.” *Latin American Perspectives* (SAGE) 37, no. 7 (2010).

Perelman, Michael. *The Invention of Capitalism: Classical Political Economy and the Secret History of Primitive Accumulation*. Durham; London: Duke University Press, 2000.

Read, Jason. “Primitive Accumulation: The Aleatory Foundation of Capitalism.” *Rethinking Marxism* 14, no. 2 (Yaz 2002).

“The Fetish is Always Actual, Revolution is Always Virtual: From Noology to Noopolitics.” *The Micro-Politics of Capital: Marx and the Prehistory of the Present*. New York, Albany: State University of New York Press, 2003.

“The Production of Subjectivity: From Transindividuality to the Commons.” In *Metapolitics*,

by Alain Badiou. New York: Verso, 2005.

Roberts, Bruce. "Exploitation, Appropriation, and Subsumption." *Rethinking Marxism* 23, no. 3 (Temmuz 2011).

Robinson, Cedric J. *Black Marxism: The Making of the Black Radical Tradition*. Chapel Hill; London: The University of North Carolina Press, 2000.

Spivak, Gayatri Chakravorty. "Scattered Speculations on the Question of Value." *Diacritics* (The Johns Hopkins University Press) 15, no. 4 (1985): 73-93.

Vali, Abbas. *Pre-capitalist Iran: A Theoretical History*. London; New York: I.B. Tauris & Co Ltd, 1993.

Walker, Gavin. "Primitive Accumulation and the Formation of Difference: On Marx and Schmitt." *Rethinking Marxism* 23, no. 3 (Temmuz 2011).

Wolpe, Harold. *The Articulation of Modes of Production: Essays From Economy and Society*. Edited by Harold Wolpe. Boston, Mass., 1980.

Zarembka, Paul. "Primitive Accumulation in Marxism, Historical or Trans-historical Separation from Means of Production?" *The Commoner*, Mart 2002.

DİPNOTLAR

[1] Bu cümlelerin çevirisi eserin İngilizcesinden benim tarafımdan bu yazı için çevrilmiştir.

[2] Sorunlu bir çeviri olsa da ve "şansa bağlı" ifadesinden çok "rastlaşma" kavramı daha yerinde bir çeviri olabilirmiş gibi gözükmesine rağmen, Read'in kanımca önemli bir makalesi Türkçeye çevrilmiş durumda: "İlk Birikim: Kapitalizmin Şansa Bağlı Kuruluşu" (<http://sinirdan.blogspot.com/2009/09/ilk-birikim-kapitalizmin-sansa-bagl.html>)

[3] Primitive Accumulation and the Formation of Difference: On Marx and Schmitt (Rethinking Marxism & Temmuz 2011)

Kobanê direnişinde yaşamını yitiren MLKP savaşçısı Suphi Nejat Ağırnaslı'nın 2011'de fraksiyon.org'a yazdığı yazı.

